

БӨЛІМ: ЛОГОПЕДИЯ

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуында қимылдық белсенділіктің рөлі

ЖАРИЯЛАНДЫ
01.12.2025

ТІРЕК СӨЗДЕР
жалпы моторика, қимылдық белсенділік, логопедия, логоритмика, мектеп жасына дейінгі бала, сөйлеу дамуы, ұсақ моторика

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/185419/>

Ізтұрғанова Мадина Біржанқызы

Маңғыстау облысы білім басқармасының «Оңалту орталығы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Логопед

Аннотация: бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың қимылдық белсенділігі мен сөйлеу дамуының өзара байланысы қарастырылады. Жалпы және ұсақ моториканың артикуляция, фонематикалық есту және сөздік қорды қалыптастыруға әсері негізделеді.

Кілт сөздер: сөйлеу дамуы, мектеп жасына дейінгі бала, ұсақ моторика, жалпы моторика, қимылдық белсенділік, логопедия, логоритмика.

Сөйлеу дамуы – мектеп жасына дейінгі баланың тұлғалық қалыптасуының маңызды аспектілерінің бірі. Сөйлеудің даму деңгейі баланың әлеуметтік бейімделуіне, оқудағы жетістіктеріне және жалпы интеллектуалдық өсуіне тікелей әсер етеді. Логопедпен сабақтар және дамыту ойындары сияқты дәстүрлі әдістермен қатар, сөйлеудің қалыптасуында қимылдық белсенділіктің рөліне назар артып келеді. Бұл байланыс ми қыртысындағы қимылдық және сөйлеу орталықтарының анатомиялық және функционалдық жақындығымен түсіндіріледі.

Қимылдық белсенділік, әсіресе ұсақ моторика, ми қыртысындағы сөйлеу орталықтарының дамуына тығыз байланысты. Саусақтардың қозғалысын басқаратын моторлық аймақ Брока аймағына өте жақын орналасқан, ол сөйлеудің моторлық ұйымдасуына жауап береді. Қол жаттығулары арқылы моторлық орталықты белсендіру сөйлеу аймағының жұмысын да күшейтеді, бұл артикуляцияны, фонематикалық естуді және сөздік қорды жақсартуға ықпал етеді. Мишық та қимылдардың үйлесімділігімен қатар, сөйлеу үдерістерін реттеуге қатысады. Ол дыбыстарды анық айтуға қажетті

артикуляциялық аппараттың қимылдарының дәлдігі мен біркелкілігін қамтамасыз етеді. Сондықтан мишықты әрекет арқылы дамыту сөйлеу моторикасын жақсартуға көмектеседі. Жалпы моторика да сөйлеу дамуына айтарлықтай әсер етеді. Жүру, жүгіру, секіру сияқты ірі қимылдар баланың ритм сезімін, координациясын және кеңістікте бағдарлау қабілетін дамытады. Бұл қасиеттер сөйлеуді меңгеруде маңызды. Жалпы моториканы дамытуға арналған жаттығулар ми қан айналымын жақсартады, нейрондық байланыстарды күшейтеді және ми белсенділігін арттырады — бұл сөйлеу дамуын оңтайландырады.

Ұсақ моторика – саусақтар мен қолдың ұсақ қимылдары – сөйлеудің дамуына ерекше әсер етеді. Зерттеулер ұсақ моториканың дамуы сөйлеу орталықтарын белсендіретінін және сөйлеу дағдыларын жақсартатынын көрсетеді. Саусақ ойындары, мүсіндеу, сурет салу, қиып-жапсыру, құрастыру сияқты іс-әрекеттер ұсақ моториканы, сонымен бірге баланың сөйлеуін дамытады.

Қимылдық белсенділікті дамыту әдістері

1. **Саусақ гимнастикасы:** ұсақ моториканы және қимыл координациясын дамытуға арналған жаттығулар.
2. **Заттармен ойындар:** моншақ, түйме, дән сияқты ұсақ заттармен жұмыс жасау арқылы тактильдік сезімді және моториканы дамыту.
3. **Артикуляциялық гимнастика:** тіл, ерін, бет қимылдарын дамыту арқылы дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету.
4. **Қимылды ойындар:** жүгіру, секіру, лақтыру сияқты жалпы моториканы дамытатын ойындар.
5. **Би қимылдары:** ритм, координация және кеңістікте бағдарлау қабілетін қалыптастырады.
6. **Спорттық құралдармен жаттығулар:** доп, құрсау, секіртпе және басқа құралдармен орындалатын жаттығулар.
7. **Логоритмика:** қимыл, сөз және музыканың үйлесіміне негізделген арнайы жаттығулар кешені.

Балалармен жұмыс істеуде қолдануға болатын тиімді ойындар мен жаттығулар: «Саусақтар амандасады», «Жаңбыр» (әртүрлі темпте саусақпен үстелді түрту) және басқалар.

Логопедиялық ритмика – логопедия, музыка және қозғалыс элементтерін біріктіретін кешенді жүйе. Ол тек дыбыс айтуды түзетуге ғана емес, сонымен бірге сөйлеудің ритм-интонациялық құрылымын қалыптастыруға, есту назарын, қозғалыс координациясын және жалпы моториканы дамытуға бағытталған. Логоритмика балалардың ритмді, темпті, динамиканы сезінуін дамытады, сөйлеудің анық әрі мәнерлі болуына ықпал

етеді. Музыкалық сүйемелдеу барлық қимылдар мен сөйлеудің ритмін реттейді. Бұл әдіс когнитивтік процестерді — зейін, есте сақтау, ойлауды да дамытады; шығармашылық қабілеттер мен эмоциялық өрісті байытады; топта жұмыс істеу, өз ойын жеткізу дағдыларын қалыптастырады.

Қимылдық белсенділікті дамыту бойынша ұсыныстар

1. Баланың қимылды әрекет жасауына жағдай туғызу: жүгіру, секіру, өрмелеу, қимылды ойындар.
2. Ұсақ моториканы дамыту: мүсіндеу, сурет салу, қиып-жапсыру, құрастыру.
3. Саусақ және артикуляциялық гимнастиканы жүйелі түрде орындау.
4. Баланың би және спорттық іс-әрекеттерге қатысуын қолдау.
5. Қимылдық белсенділікті күнделікті өмірге енгізу.
6. Логопед пен дене шынықтыру мамандарымен кеңесу.
7. Сөйлеуді дамытуға кешенді түрде қарау: қимылмен қатар кітап оқу, әңгімелесу, сөздік ойындарды қолдану.

Қорытындылай келе баланың белсенді қимыл әрекеттеріне жағдай жасап, спорттық және би сабақтарына қатысуын қолдау қажет. Сонымен қатар, ұсақ моториканы дамытуға арналған ойындар мен жаттығуларды қолдану маңызды. Қимыл-қозғалыс белсенділігін сөйлеуді дамытудың басқа әдістерімен ұштастырған кешенді тәсіл мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дағдыларын қалыптастыруда ең жақсы нәтижелер береді. Қимылдық белсенділік мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуына маңызды әсер етеді. Жалпы және ұсақ моториканың дамуы ми қыртысындағы сөйлеу орталықтарының белсенділігін арттырады, артикуляцияны, фонематикалық естуді және сөздік қорды жақсартады. Қимылды ойындар мен жаттығуларды күнделікті өмірге енгізу баланың сөйлеуінің үйлесімді дамуына және мектепке дайындалуына ықпал етеді. Қимылдық белсенділік пен басқа сөйлеу дамыту әдістерін біріктіру ең жоғары нәтижелерге жеткізеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Айзман Р.И. *Двигательная активность как фактор здоровья* / Р.И. Айзман, Н.И. Айзман // *Валеология*. – 2000. – №1. – С. 21–25.
2. Бернштейн Н.А. *О построении движений* / Н.А. Бернштейн. – М.: Медгиз, 1947. – 255 с.
3. Винер А.В. *Взаимосвязь двигательной и речевой активности в онтогенезе* / А.В. Винер // *Специальное образование*. – 2015. – №2. – С. 25–32.
4. Кольцова М.М. *Двигательная активность и развитие психических функций ребенка* / М.М. Кольцова.

5. *Лямина Г.М. Развитие речи детей раннего возраста / Г.М. Лямина, В.А. Щелованов. – М.: Педагогика, 1979. – 160 с.*

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.